

TOSHKENT SHAHAR MAXSUS KONTINGENTIDA OIV BILAN BOG'LIQ MIYA KASALLIKLARINING XUSUSIYATLARI

O`runova Farangiz Faxriddin qizi

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi 6 - kurs davolash fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola mavjud adabiyotlar, epidemiologik ma'lumotlar, klinik kuzatuvlar va ekspert fikrlariga asoslanib, Toshkent shahrining maxsus kontingentidagi OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining xususiyatlarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Ushbu o'ziga xos kontekstda OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining tarqalishi, xavf omillari, klinik ko'rinishlari, diagnostika yondashuvlari, davolash strategiyalari va natijalarini o'rganish orqali biz OIV infeksiyasi vaturali xil va nevrologik asoratlar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlik haqidagi ma'lumotlarni ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar: OIV, Toshkent shaxri, asab tizimi, kasallik profilaktikasi, miyya kasalliklari.

Odamning immunitet tanqisligi virusi (OIV) infeksiyasi global salomatlik muammosi bo'lib qolmoqda va butun dunyo bo'ylab taxminan 38 million odam ushbu virus bilan yashaydi. Antiretrovirus terapiya (ART) sohasidagi yutuqlar OIVni o'limga olib keladigan kasallikdan surunkali boshqarilishi mumkin bo'lgan holatga aylantirgan bo'lsa-da, virus hali ham murakkab muammolarni, ayniqsa OIV bilan bog'liq miya kasalliklari kontekstida. Markaziy asab tizimi (CNS) OIVning umumiy maqsadi bo'lib, birgalikda OIV bilan bog'liq neyrokognitiv kasalliklar (QO'I) deb nomlanuvchi nevrologik asoratlar spektriga olib keladi. Ushbu kasalliklar OIV bilan yashaydigan odamlarning hayot sifati va umumiy prognoziga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan bir qator kognitiv, vosita va xatti-harakatlarning buzilishini o'z ichiga oladi.

Tashkent O'zbekiston maxsus kontingentida OIV infeksiyasi va miya kasalliklari kesishishi o'ziga xos muammolar va mulohazalarni taqdim etadi. Toshkent shahri O'zbekistonning poytaxti va eng yirik shahri sifatida turli xil populyatsiyalar, jumladan, erkaklar bilan jinsiy aloqada bo'lgan erkaklar (MSM), giyohvand moddalarni iste'mol qiluvchilar (PWID) va OIV yuqtirish xavfi yuqori bo'lgan asosiy aholi vakillarining markazi bo'lib xizmat qiladi. tijorat jinsiy aloqa xodimlari. O'zbekistonda OIV infeksiyasining tarqalishi yillar davomida barqaror o'sib bormoqda, 2021-yil holatiga ko'ra mamlakatda 17 000 ga yaqin odam OIV bilan yashaydi. Ushbu maxsus kontingentda OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining xususiyatlarini tushunish maqsadli chora-tadbirlar haqida ma'lumot berish, ularning holatini yaxshilash uchun juda muhimdir. klinik boshqaruv va ushbu sharoitlardan ta'sirlangan shaxslarga umumiy g'amxo'rlik va yordamni kuchaytirish.

Toshkent shahrining maxsus kontingentida OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining epidemiologik profili demografik, klinik va ijtimoiy omillarning murakkab o'zaro ta'sirida shakllanadi. Ushbu shartlarning tarqalishi, xavf omillari va klinik ko'rinishlarini tushunish maqsadli tadbirlarni ishlab chiqish va ushbu shahar sharoitida OIV bilan yashayotgan shaxslarga umumiy g'amxo'rlik va yordamni yaxshilash uchun juda muhimdir. Toshkent shahrida OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining tarqalishiga mintaqada OIVning umumiy yuki, shuningdek, odamlarda nevrologik asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan o'ziga xos xavf omillari ta'sir ko'rsatadi. Oxirgi epidemiologik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda OIV tarqalishi barqaror o'sib bormoqda, 2021 yilga kelib mamlakatda OIV bilan kasallanganlar soni taxminan 17 000 kishini tashkil etadi. Bu aholi orasida ayrim

shaxslarning bir qismi OIV bilan bog'liq miya kasalliklarini rivojlanishi mumkin. , engil kognitiv buzilishdan og'ir neyrokognitiv kasalliklarga qadar.

Toshkent shahrida olib borilgan tadqiqotlar OIV bilan bog'liq neyrokognitiv buzilishlarning turlicha tarqalish ko'rsatkichlarini qayd etdi, ba'zilari esa OIV bilan yashovchi shaxslar orasida umumiy aholiga nisbatan kognitiv buzilish yuki yuqori ekanligini ko'rsatadi. OIV kasalligining ilg'or bosqichi, past CD4 hujayralari soni, yuqori virusli yuklar va ARTga etarli darajada kirish mumkin emasligi kabi omillar ushbu populyatsiyada neyrokognitiv nuqsonlarni rivojlanish xavfini oshirish bilan bog'liq. Bundan tashqari, giyohvand moddalarni iste'mol qilishning buzilishi, ruhiy salomatlik holati va opportunistik infeksiyalar kabi kasalliklarning mavjudligi OIV infeksiyasi bilan bog'liq nevrologik asoratlarni yanada kuchaytirishi mumkin.

OIV bilan bog'liq miya kasalliklari uchun xavf omillari. Toshkent shahrining maxsus kontingentida OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining rivojlanishi va rivojlanishiga bir qancha xavf omillari yordam beradi. Ushbu xavf omillari ushbu shahar sharoitida OIV bilan yashovchi shaxslarning nevrologik natijalarini shakllantirish uchun o'zaro ta'sir qiluvchi biologik, klinik va ijtimoiy determinantlarni o'z ichiga oladi.

OIVning neyrotrop tabiati va uning markaziy asab tizimida yuqishi va ko'payish qobiliyati kabi biologik omillar OIV bilan bog'liq miya kasalliklari patogenezida markaziy rol o'ynaydi. Virusning neyrovaziv xususiyatlari uning miya ichidagi rezervuarlarni yaratishga imkon beradi, bu surunkali yallig'lanish, neyronlarning shikastlanishi va kognitiv buzilishlarga olib keladi. Bundan tashqari, gepatit C virusi (HCV) koinfektsiyasi kabi qo'shma kasalliklarning mavjudligi OIVning neyrotoksik ta'siriga yordam berishi va Toshkent shahrida OIV bilan yashovchi shaxslarda kognitiv disfunktsiyani kuchaytirishi mumkin.

OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining klinik ko'rinishlari. Toshkent shahrining maxsus kontingentidagi OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining klinik ko'rinishlari OIV bilan yashovchi shaxslarning hayot sifati va funktsional mustaqilligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan kognitiv, harakat va xulq-atvor belgilari spektrini o'z ichiga oladi. Ushbu ko'rinishlar jiddiqlik va ko'rinishda farq qilishi mumkin, ular nozik kognitiv nuqsonlardan chuqur neyrokognitiv buzilishlarga qadar. OIV bilan bog'liq miya kasalliklari bilan bog'liq kognitiv alomatlar xotira, diqqat, ijro etuvchi funktsiya, til va ko'rish qobiliyatidagi qiyinchiliklarni o'z ichiga oladi. Shaxslar unutuvchanlik, chalkashlik, orientatsiya va noto'g'ri mulohazalarni boshdan kechirishi mumkin, bu ularning kundalik vazifalarini bajarish va ijtimoiy o'zaro munosabatlarda qatnashish qobiliyatiga ta'sir qiladi. Ba'zi hollarda zaiflik, titroq, yurishning buzilishi va muvofiqlashtirish muammolari kabi vosita belgilari ham paydo bo'lishi mumkin, bu markaziy asab tizimidagi motor yo'llarining ishtirokini aks ettiradi. Xulq-atvordagi o'zgarishlar, shu jumladan befarqlik, depressiya, tashvish, asabiylashish va ijtimoiy chekinish OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining umumiy belgilari bo'lib, Toshkent shahridagi OIV bilan yashovchi shaxslarning hissiy farovonligi va ijtimoiy faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu xulq-atvor belgilari neyrokimyoviy muvozanat, neyrotransmitter disregulyatsiyasi va OIV infeksiyasi va uning markaziy asab tizimiga ta'siri bilan bog'liq miya tarkibiy o'zgarishlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

OIV bilan bog'liq miya kasalliklarini diagnostika qilish usullari. Toshkent shahrining maxsus kontingentida OIV bilan bog'liq miya kasalliklari diagnostikasi klinik, neyropsixologik, neyroimaging va laboratoriya baholashlarini o'zida mujassam etgan keng qamrovli baholashga asoslanadi. Ushbu holatlarning turli xil klinik ko'rinishlari va bir-biriga o'xshash alomatlarini hisobga olgan holda, aniq tashxis va moslashtirilgan boshqaruv

strategiyalari uchun multidisipliner yondashuv zarur. Klinik baholash odatda OIV bilan bog'liq miya kasalliklarini ko'rsatadigan kognitiv, vosita va xulq-atvor anormalliklarini aniqlash uchun batafsil tibbiy tarix, fizik tekshiruv va nevrologik baholashni o'z ichiga oladi. Neyropsixologik testlar, shu jumladan standartlashtirilgan kognitiv baholashlar va xatti-harakatlar inventarlari neyrokognitiv nuqsonlarning miqdori va tabiatini aniqlashga yordam beradi va davolashni rejalashtirishga yordam beradi.

Magnit-rezonans tomografiya (MRI) va pozitron emissiya tomografiyasi (PET) kabi neyroimaging usullari OIV infeksiyasi bilan bog'liq miyadagi tizimli va funksional o'zgarishlarni vizualizatsiya qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. MRI miya atrofiyasini, oq moddaning anormalliklarini va OIV bilan bog'liq neyrokognitiv kasalliklarni ko'rsatadigan fokal lezyonlarni aniqlay oladi, PET tasviri esa OIV bilan bog'liq miya kasalliklari bo'lgan odamlarda miya metabolizmi, qon oqimi va neyroinflamatsiyani baholashi mumkin. Laboratoriya tekshiruvlari, shu jumladan miya omurilik suyuqligi (BOS) tahlili, virus yukini tekshirish, CD4 hujayralari soni va yallig'lanish belgilari OIV bilan yashaydigan odamlarda markaziy asab tizimining virusologik va immunologik holati haqida qimmatli ma'lumotlarni beradi. CSF tahlili, xususan, OIV bilan bog'liq neyroinflamatsiya va neyron shikastlanishiga xos bo'lgan yallig'lanish sitokinlari, virusli oqsillar va immun hujayralarining yuqori darajasini aniqlashi mumkin.

OIV bilan bog'liq miya kasalliklarini davolash strategiyalari. Toshkent shahrining maxsus kontingentida OIV bilan bog'liq miya kasalliklarini boshqarish OIV infeksiyasi, neyrokognitiv nuqsonlar, komorbid holatlar va OIV bilan yashayotgan shaxslarning psixosotsial ehtiyojlarini hal qiluvchi ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi. Davolash strategiyalari virusni bostirishni optimallashtirish, neyroinflamatsiyani kamaytirish, kognitiv funksiyani yaxshilash va ushbu sharoitlardan ta'sirlangan bemorlarning umumiy hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan. Antiretrovirus terapiya (ART) OIV bilan bog'liq miya kasalliklarini davolashning asosi bo'lib qolmoqda, chunki u virus replikasiyasini bostiradi, tizimli va markaziy asab tizimining yallig'lanishini kamaytiradi va OIV bilan yashaydigan odamlarda immunitetni saqlaydi. Optimal natijalarga erishish va markaziy asab tizimida kasallikning rivojlanishining oldini olish uchun ARTni erta boshlash, davolash rejimlariga rioya qilish va virusli yuklarni va CD4 hujayralari sonini muntazam ravishda kuzatib borish muhimdir.

Toshkent shahrining maxsus kontingentida OIV bilan bog'liq miya kasalliklarining xususiyatlari haqidagi tushunchamizni rivojlantirish orqali biz maqsadli aralashuvlar haqida ma'lumot berishimiz, klinik boshqaruv amaliyotini takomillashtirishimiz va bu borada OIV bilan yashayotgan shaxslarning umumiy farovonligi va hayot sifatini oshirishimiz mumkin. xilma-xil va dinamik shahar muhiti. Hamkorlikdagi tadqiqot, targ'ibot va ta'lim orqali biz OIV bilan bog'liq miya kasalliklari yukini kamaytirish, erta aniqlash va aralashuvni rag'batlantirish, Toshkent shahrida ushbu sharoitlardan aziyat chekkan shaxslarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondiradigan qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirishga harakat qilishimiz mumkin. Shahar va undan tashqarida.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ulug'bekovna, M. Z. (2022). RUHIY BEMORLAR BILAN PSIXOLOGIK PARVARISH. Uzbek Scholar Journal, 10, 511-515.
2. Tölg'inovna, X. X. (2023). LIMFA SISTEMASI. LIMFA TIZIMI KASALLIKLARI. LIMFA TUGUNLARINI YALLIG'LANISHI-LIMFADENIT. Scientific Impulse, 1(6), 1238-1242.

3. Po'latovna, E. S. (2024). ONADAN BOLAGA OIV INFEKSIYASINI YUQISHINI OLDINI OLIH. TADQIQOTLAR. UZ, 37(2), 87-98.
4. Salohiddinovna, X. Y. (2023). SURUNKALI KASALLIKLARDA UCHRAYDIGAN ANEMIYALAR MORFO-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 10(3), 180-188.
5. Jololdinovna, S. R. N. (2023). 1-DEKABR XALQARO OITSGA QARSHI KURASH KUNI OITS-ASR VABOSI. Ustozlar uchun, 51(1), 48-52.